Szczęściarze epistemiczni

Jerzy Pogonowski

Zakład Logiki i Kognitywistyki UAM
www.kognitywistyka.amu.edu.pl
http://logic.amu.edu.pl/index.php/Dydaktyka
pogon@amu.edu.pl

22xii2015

Po co tego słuchać?

Pokazujemy kilka twierdzeń z tłumaczenia książki Raymonda Smullyana *Forever Undecided. A Puzzle Guide to Gödel*, które ukazało się w 2007 roku nakładem *Książki i Wiedzy*, pod tytułem *Na Zawsze Nierozstrzygnięte. Zagadkowy Przewodnik Po Twierdzeniach Gödla.*

Obok zagadek o Rycerzach (mówiących zawsze prawdę) oraz Łotrach (mówiących zawsze fałsz), książka zawiera zagadki logiczne, w których w formie popularnej przedstawia się logikę epistemiczną oraz logikę dowodliwości (logikę Gödla-Löba).

Logiki epistemiczne są słuchaczom znane z kursu *Logika w zastosowaniach kognitywistycznych*. Proszę traktować niniejszą prezentację jako rozrywkę. W styczniu omówimy wybrane twierdzenia metalogiczne, podając ich precyzyjne matematyczne dowody.

Forever Undecided

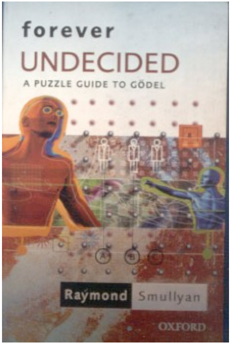

Forever Undecided

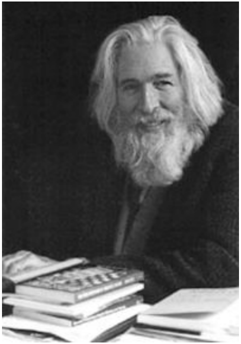

Raymond Smullyan

Kilka zalecanych pozycji:

- Boolos, G. 1993. *The Logic of Provability.* Cambridge University Press.
- Smullyan, R. 1992. *Gödel's Incompleteness Theorems.* Oxford University Press.

- Jacek Hawranek: *Aspekty algebraiczne systemu modalnego Gödla–Löba.* Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1994.
- Andrzej Indrzejczak: *Hybrydowe systemy dedukcyjne w logikach modalnych.* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2006.
- Jerzy Perzanowski: *Logiki modalne a filozofia.* Uniwersytet Jagielloński, Rozprawy Habilitacyjne nr 156, Kraków, 1989.
- Kazimierz Świrydowicz: *Podstawy logiki modalnej.* Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2004.

Książki z zagadkami logicznymi Raymonda Smullyana

- *Jaki jest tytuł tej książki? Tajemnica Drakuli, zabawy i łamigłówki logiczne.* Warszawa 1993. Przełożył: Bohdan Chwedeńczuk. Trzy wydania polskie.
- *Dama czy tygrys oraz inne zagadki logiczne.* Warszawa 1995, 2004. Przełożył: Bohdan Chwedeńczuk.
- *Szatan, Cantor i nieskończoność oraz inne łamigłówki.* Warszawa 1998. Przełożyli z angielskiego: Anna i Krzysztof Wójtowicz.
- *Przedrzeźniać Przedrzeźniacza. Oraz Inne Zagadki Logiczne Łącznie z Zadziwiającą Przygodą w Krainie Logiki Kombinatorycznej.* Warszawa 2007. Przekład z języka angielskiego: Jerzy Pogonowski.
- *Na zawsze nierozstrzygnięte. Zagadkowy Przewodnik po Twierdzeniach Gödla*. Warszawa 2007. Z angielskiego przełożył Jerzy Pogonowski.

W poszukiwaniu wydawcy:

Kilka dalszych książek Smullyana z zagadkami logicznymi przetłumaczonych (JP) na język polski:

- *Alicja w Krainie Zagadek.*
- *Labirynty logiczne.*
- *Magiczny ogród George'a B. i inne zagadki logiczne.*
- *Księga zagadek Gödlowskich. Zagadki, paradoksy, dowody.*
- *Przewodnik po logice matematycznej dla początkujących* (rozpoczęto prace nad przekładem).

Plan na dziś

Plan na dziś:

- **Systemy przekonań.** Kto jest prostaczkiem logicznym?
- **Poziomy samoświadomości.** Kto jest szczęściarzem epistemicznym?
- **II Twierdzenie Gödla.**
  Czy możesz wiedzieć, że twój system przekonań jest niesprzeczny, bez popadnięcia przy tym w sprzeczność?
- **Twierdzenie Löba i samospełniające się przekonania.**
  Kiedy *wishful thinking* ma wartość?
- **I Twierdzenie Gödla (o niezupełności).**
  Czy łatwy jest los *Besserwissera*?
- **Twierdzenie Tarskiego.**
  Czy *dictum*: ***Doctrina multiplex, veritas una!*** jest mrzonką?

Kurt Gödel

Kurt Gödel

Logik i Fizyk

Logik rozwiązał równania Fizyka, otrzymując Rotacyjny Model Wszechświata, w którym możliwe są podróże w czasie. Z rozwiązania tego korzystano też w UAM (Zarządzenie Rektora nr 72/2006/2007 z 15 III 2007).

Jak wysoko zajdziemy?

Modalna interpretacja dowodliwości

Logika dowodliwości (logika Gödla-Löba) *GL* jest systemem modalnym o aksjomatach:

1. $\Box(\varphi \to \psi) \to (\Box\varphi \to \Box\psi)$
2. $\Box(\Box\varphi \to \varphi) \to \Box\varphi$

Regułami są: *modus ponens* oraz *reguła Gödla* (jeśli tezą jest φ, to tezą jest $\Box\varphi$). Formuła $\Box\varphi \to \Box\Box\varphi$ jest tezą systemu *GL*.

(Sgerberg, de Jongh, Kripke). *GL* jest pełna względem klasy modeli przechodnich i odwrotnie ufundowanych. Jest rozstrzygalna.
(Solovay). $GL \vdash \varphi$ dokładnie wtedy, gdy w PA (*arytmetyce Peana*) dowodliwy jest przekład φ.
Przekładem $\bot$ jest formuła $0 = 1$, przekładem $\Box\varphi$ jest formuła $Bew(\ulcorner\varphi\urcorner)$, gdzie *Bew* jest arytmetyczną reprezentacją *relacji dowodliwości* w PA, a $\ulcorner\varphi\urcorner$ *numerem Gödlowskim* φ (omówimy te pojęcia w styczniu).

Aby cieszyć się wędrówką po Szczytach Metalogiki. . .

. . . najpierw musimy ominąć przepaście.

Systemy przekonań

Notacja. Operatory doksastyczne i epistemiczne to np.:

- $\boldsymbol{B}$ — zdanie $\boldsymbol{B}p$ czytamy: *(rozważany podmiot) wierzy, że p*;
- $\boldsymbol{K}$ — zdanie $\boldsymbol{K}p$ czytamy *(rozważany podmiot) wie, że p*.

(gdzie p jest dowolnym zdaniem języka rozważanej logiki epistemicznej). Zwykle zakłada się, że $\boldsymbol{K}p \equiv (p \wedge \boldsymbol{B}p)$.

Systemy epistemiczne są interesujące same przez się — w opisie systemów przekonań, w szczególności: racjonalnych świadomych przekonań. Niektóre z nich mają także interesującą i ważną interpretację metalogiczną: $\boldsymbol{B}p$ można interpretować jako ***zdanie*** p ***jest dowodliwe w arytmetyce PA***.

Uwaga. Angielski termin reasoner oddaję przez polski neologizm myślak.

Systemy przekonań

Przypuśćmy, że jesteś racjonalną, samoświadomą Istotą. Jak to przypuszczenie przełożyć na język logiki epistemicznej? Oto propozycja. Nazwiemy **szczęściarzem epistemicznym** każdą osobę S, której system przekonań spełnia warunki:

- (1a) S wierzy we wszystkie tautologie klasycznego rachunku zdań;
- (1b) system przekonań S jest domknięty na regułę *modus ponens*: jeśli S wierzy w p oraz wierzy w $p \to q$, to wierzy także w q;
- (2) dla dowolnych p oraz q, S wierzy w $(\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}(p \to q)) \to \boldsymbol{B}q$;
- (3) dla dowolnego p, jeśli S wierzy w p, to wierzy w $\boldsymbol{B}p$;
- (4) dla dowolnego p, S wierzy w $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p$.

Uwaga: rozważamy tylko osoby, które albo zawsze mówią prawdę (rycerze, *knights*), albo zawsze mówią fałsz (łotrzy, *knaves*).

Poziomy samoświadomości

Każdą osobę, która spełnia jedynie warunki (1a) i (1b) nazwiemy prostaczkiem logicznym. Zatem, jeśli S jest prostaczkiem logicznym, to jego/jej system przekonań zawiera klasyczną logikę zdaniową, ale S może być tego nieświadom(a).

Powiemy, że osoba S jest:

- normalna, gdy jeśli wierzy w p, to wierzy też w $\boldsymbol{B}p$;
- regularna, gdy jeśli wierzy w $p \to q$, to wierzy też w $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}q$;
- sprzeczna, gdy do jej systemu przekonań należy jakaś para zdań wzajem sprzecznych, lub — co na jedno wychodzi — *fałsz logiczny*, który oznaczamy przez $\perp$.

Uwaga. Może bardziej właściwe byłoby mówienie o własnościach systemów przekonań, a nie osób.

Poziomy samoświadomości

Można udowodnić, że: $(*)$ dowolny szczęściarz epistemiczny S wie, że jeśli uwierzy w jakieś zdanie p oraz w jego negację $\neg p$, to stanie się sprzeczny.

O szczęściarzach epistemicznych można udowodnić wiele innych ciekawych rzeczy. Nie wszystkie z nich będą nam dalej potrzebne. Dodajmy może jedynie, że:

- każdy szczęściarz epistemiczny jest normalny, a nawet wie, że jest normalny;
- każdy szczęściarz epistemiczny jest regularny i o tym także wie;
- wreszcie, każdy szczęściarz epistemiczny jest przekonany o tym, że jest szczęściarzem epistemicznym; a zatem to jego przekonanie jest trafne i, w konsekwencji, każdy szczęściarz epistemiczny wie, że jest szczęściarzem epistemicznym.

Poziomy samoświadomości

Można rozważać pięć typów myślaków, o wstępujących poziomach samoświadomości:

- Typ 1: prostaczek logiczny.
- Typ 1*: prostaczek logiczny, który, jeśli wierzy w $p \to q$, to wierzy w $(\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}q)$.
- Typ 2: prostaczek logiczny, który wierzy we wszystkie zdania postaci $(\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}(p \to q)) \to \boldsymbol{B}q$.
- Typ 3: myślak typu 2, który, jeśli wierzy w p, to wierzy w $\boldsymbol{B}p$.
- Typ 4: szczęściarz epistemiczny, tj. normalny i regularny prostaczek logiczny, który wierzy we wszystkie zdania postaci $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p$, czyli wierzy, że jest normalny.

Uwaga. Terminy: prostaczek logiczny oraz szczęściarz epistemiczny nie występują w *Forever Undecided*; wprowadzamy je na użytek tej prezentacji.

Poziomy samoświadomości

Z podanych definicji wynika, że (pomijamy rachunkowe dowody):

- Każdy prostaczek logiczny jest myślakiem typu 1^*.
- Każdy myślak typu 1^* jest regularnym prostaczkiem logicznym (i *vice versa*).
- Każdy myślak typu 2 wie, że jest typu 1^*.
- Myślaki typu 3 to dokładnie normalne myślaki typu 2.
- Dla $1 \leqslant n < 4$: każdy myślak typu n jest też myślakiem typu $n + 1$.
- $1 < n \leqslant 4$: każdy myślak typu n wierzy, że jest myślakiem typu $n - 1$.

Uwaga. Ponieważ każdy szczęściarz epistemiczny wie, że jest szczęściarzem epistemicznym, więc stanowi on zwieńczenie hierarchii samoświadomych myślaków. Inaczej mówiąc, gdybyśmy chcieli zdefiniować myślaka typu 5 jako takiego, który jest typu 4 i wierzy, iż jest typu 4, to otrzymalibyśmy jedynie myślaka typu 4.

Zapraszam na szczyt

Możemy już rozpocząć wyprawę na kilka Szczytów Metalogiki.

II Twierdzenie Gödla

Za chwilę dowiesz się czegoś naprawdę frapującego o swoim systemie przekonań. Udowodnimy mianowicie:

Twierdzenie 1.
Przypuśćmy, że normalny prostaczek logiczny S wierzy w zdanie postaci $p \equiv \neg \boldsymbol{B} p$. Wtedy:

- (a) Jeśli S kiedykolwiek uwierzy w p, to stanie się sprzeczny.
- (b) Jeśli S jest szczęściarzem epistemicznym, to wie, iż jeśli kiedykolwiek uwierzy w p, to stanie się sprzeczny — tj. uwierzy w $\boldsymbol{B} p \rightarrow \boldsymbol{B} \perp$.
- (c) Jeśli S jest szczęściarzem epistemicznym i wierzy, że nie może być sprzeczny, to stanie się sprzeczny.

II Twierdzenie Gödla

Dowód Twierdzenia 1.

(a) Przypuśćmy, że S wierzy w p.

Będąc normalnym, uwierzy w $\boldsymbol{B}p$.

Nadto, ponieważ wierzy w p oraz wierzy w $p \equiv \neg \boldsymbol{B}p$,
więc musi uwierzyć w $\neg \boldsymbol{B}p$
(bo jest prostaczkiem logicznym).

A więc uwierzy jednocześnie w $\boldsymbol{B}p$ oraz w $\neg \boldsymbol{B}p$,
a stąd stanie się sprzeczny.

II Twierdzenie Gödla

(b) Przypuśćmy, że S jest szczęściarzem epistemicznym. Ponieważ jest wtedy prostaczkiem logicznym i wierzy w $p \equiv \neg \boldsymbol{B}p$, więc musi także wierzyć w $p \to \neg \boldsymbol{B}p$.

Nadto, S jest regularny, a stąd uwierzy w $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}\neg\boldsymbol{B}p$. Wierzy też w $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p$ (ponieważ wie, że jest normalny).

Zatem S uwierzy w $\boldsymbol{B}p \to (\boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}\neg\boldsymbol{B}p)$, które jest logiczną konsekwencją ostatnich dwóch zdań.

Wierzy również w $(\boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}\neg\boldsymbol{B}p) \to \boldsymbol{B} \perp$ (na mocy $(*)$, ponieważ dla dowolnego zdania φ, S wierzy w $(\boldsymbol{B}\varphi \wedge \boldsymbol{B}\neg\varphi) \to \boldsymbol{B} \perp$, a więc wierzy w jego szczególny przypadek, gdzie φ jest zdaniem $\boldsymbol{B}p$).

Gdy S już uwierzy jednocześnie w $\boldsymbol{B}p \to (\boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}\neg\boldsymbol{B}p)$ oraz w $(\boldsymbol{B}\boldsymbol{B}p \wedge \boldsymbol{B}\neg\boldsymbol{B}p) \to \boldsymbol{B} \perp$, będzie musiał uwierzyć w $\boldsymbol{B}p \to \boldsymbol{B} \perp$ (ponieważ jest prostaczkiem logicznym).

II Twierdzenie Gödla

(c) Ponieważ S wierzy w $\boldsymbol{B}p \rightarrow \boldsymbol{B}\perp$ (jak właśnie udowodniliśmy), więc wierzy także w $\neg\boldsymbol{B}\perp \rightarrow \neg\boldsymbol{B}p$.

Załóżmy teraz, że S wierzy w $\neg\boldsymbol{B}\perp$ (wierzy, że nie może być sprzeczny).

Ponieważ wierzy też w $\neg\boldsymbol{B}\perp \rightarrow \neg\boldsymbol{B}p$ (jak właśnie widzieliśmy), więc uwierzy w $\neg\boldsymbol{B}p$.

A ponieważ wierzy również w $p \equiv \neg\boldsymbol{B}p$, więc uwierzy w p, a stąd stanie się sprzeczny, na mocy (a).

Co właściwie udowodniliśmy?

Wolisz być Prostaczkiem Logicznym czy Szczęściarzem Epistemicznym?

II Twierdzenie Gödla

Udowodniliśmy przed chwilą nie byle co, bo modalną (epistemiczną) wersję **II Twierdzenia Gödla** (o niedowodliwości niesprzeczności arytmetyki w samej arytmetyce).

Oczywiście był to dowód w postaci wielce uproszczonej — precyzyjny dowód wymagałby, powiedzmy, jednosemestralnego wykładu wstępnego.

W tej prezentacji korzystaliśmy z rozdziału 12 tłumaczenia książki Raymonda Smullyana *Forever Undecided*.

Poddajemy ocenie audytorium, czy ten sposób popularyzacji wiedzy (meta)logicznej można uznać za dydaktycznie przydatny.

Przykład teologiczny

Przykład.
Przypuśćmy, że jesteś studentką teologii i że Twój Ulubiony Profesor teologii mówi do Ciebie:
Bóg istnieje wtedy i tylko wtedy, gdy nigdy nie uwierzysz, że Bóg istnieje.

Jeśli wierzysz profesorowi, to wierzysz w zdanie $g \equiv \neg \boldsymbol{B} g$, gdzie g jest zdaniem stwierdzającym, że Bóg istnieje.
Wtedy, zgodnie z Twierdzeniem 1, nie możesz wierzyć w swoją własną niesprzeczność bez popadnięcia w sprzeczność.

Oczywiście, możesz wierzyć we własną niesprzeczność, bez popadnięcia przy tym w sprzeczność — wystarczy, że przestaniesz ufać Twojemu Ulubionemu Profesorowi.
Coś za coś.

Navigare necesse est

Schodzimy ze szczytu Gödla. Przed nami pasmo Gór Löba.

Wishful thinking

Pokażemy teraz, co wystarcza, aby każda z obecnych tu Uroczych Pań została — powiedzmy — **Miss World 2016**. Będzie to przykład samospełniającego się przekonania.

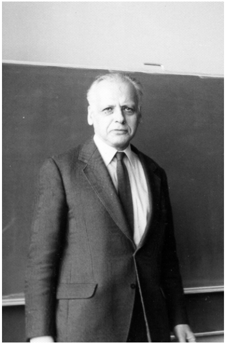

Martin Hugo Löb

W styczniu poznamy Twierdzenie Löba i jego znaczenie dla PA.

Samospełniające się przekonania

Przypuśćmy, że:

- jesteś szczęściarą epistemiczną;
- osoby, które rozważamy albo zawsze mówią fałsz, albo zawsze mówią prawdę (i Ty wiesz, że tak jest);
- wierzysz swojemu chłopakowi, który prawdziwie (!) mówi:
  (†) *Jeśli uwierzysz, że zostaniesz Miss World 2016, to zostaniesz Miss World 2016.*
- wierzysz też mnie (JP), który mówi:
  (‡) *Jeśli wierzysz, że ja zawsze mówię prawdę, to zostaniesz Miss World 2016.*

Twierdzenie 2.
Przy powyższych założeniach *zostaniesz* **Miss World 2016**. Cieszysz się?

Samospełniające się przekonania

Dla skrótu, przyjmijmy oznaczenia:

- k zastępuje zdanie stwierdzające, iż ja (JP) zawsze mówię prawdę;
- μ zastępuje zdanie stwierdzające, że zostaniesz Miss World 2016.

Dowód składa się z dwóch części.
1. W pierwszej pokazujemy, że nasze założenia implikują $\boldsymbol{B}\mu$. Jest to dowód założeniowy, dostępny dla każdej szczęściary epistemicznej. Mamy udowodnić formułę:

$$(\bigstar) \qquad ((\boldsymbol{B}\mu \to \mu) \wedge (k \equiv (\boldsymbol{B}k \to \mu))) \to \boldsymbol{B}\mu.$$

Uwaga. Zdanie k stwierdza, iż JP zawsze mówi prawdę; a więc prawdą jest, że JP wypowiada (‡) dokładnie wtedy, gdy prawdziwe jest $k \equiv (\ddagger)$, czyli dokładnie wtedy, gdy prawdziwe jest $k \equiv (\boldsymbol{B}k \to \mu)$.

1.	$(\boldsymbol{B}\mu \rightarrow \mu) \wedge (k \equiv (\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu))$	założenie
2.	$\boldsymbol{B}\mu \rightarrow \mu$	OK: 1
3.	$k \equiv (\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu)$	OK: 1
4.	$k \rightarrow (\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu)$	OR: 3
5.	$(\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu) \rightarrow k$	OR: 3
6.1.	k	założenie dodatkowe
6.2.	$\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu$	MP: 4, 6.1.
6.3.	$\boldsymbol{B}k$	6.1. i warunek **(3)**
6.4.	μ	MP: 6.2., 6.3.
7.	$k \rightarrow \mu$	6.1.→6.4.
8.	$\boldsymbol{B}(k \rightarrow \mu)$	7 i warunek **(3)**
9.	$\boldsymbol{B}k \rightarrow \boldsymbol{B}\mu$	8 i warunki **(1a)** i **(2)**
10.	$\boldsymbol{B}k \rightarrow \mu$	2, 9 i warunki **(1b)**, **(1a)** (prawo sylog. hipotet.)
11.	k	MP: 5, 10
12.	$\boldsymbol{B}k$	11 i warunek **(3)**
13.	μ	MP: 10, 12
14.	$\boldsymbol{B}\mu$	13 i warunek **(3)**.

Samospełniające się przekonania

2. Ponieważ proroctwo (†) Twojego chłopaka (tj. zdanie $\boldsymbol{B}\mu \rightarrow \mu$) jest z założenia prawdziwe, a powyższy dowód formuły (★) pokazuje, iż nasze założenia implikują $\boldsymbol{B}\mu$, więc na mocy reguły odrywania otrzymujemy μ, czyli tezę.

Zostaniesz Miss World 2016!!!
Cieszysz się???

Uwaga. Powyższy dowód był przykładem dowodu wprost. Aby pokazać, że zostaniesz Miss World 2016 nie musieliśmy odwoływać się do absurdu. Cieszysz się?

Samospełniające się przekonania

Ciekawostka prowincjonalna. 16 maja 2005 roku odbyły się demokratyczne wybory Dyrektora Instytutu Językoznawstwa UAM. Dwa tygodnie wcześniej, na Seminarium Zakładu Logiki Stosowanej UAM, odczyt *Kto będzie Dyrektorem Instytutu Językoznawstwa UAM?* wygłosiła Pani Dr Alice Ann Hunter (*Department of Independent Logic*, **King David University**, Negev Desert).
Korzystając z Twierdzenia Löba, Dr Hunter trafnie przewidziała wynik wyborów. Jak się domyślasz, dowód był podobny do podanego wyżej dowodu, że zostaniesz Miss World 2016.
Tekst odczytu dostępny na stronie:
http://logic.amu.edu.pl/images/4/40/Fel03.pdf
Tekst nie został dopuszczony do druku w *Investigationes Linguisticae*, wydawanym przez Instytut Językoznawstwa UAM.

Wędrujemy dalej?

Jeśli mamy: czas, siły oraz ochotę, to możemy wrócić w Góry Gödlowskie.

I Twierdzenie Gödla

Myślak jest nazywany **stabilnym**, jeśli dla każdego zdania p, jeśli wierzy on w $\boldsymbol{B}p$, to wierzy też w p.

Powiemy, że system przekonań myślaka jest **niezupełny**, jeśli istnieje co najmniej jedno zdanie p takie, że myślak nigdy nie uwierzy w p ani też nigdy nie uwierzy w $\neg p$ (pozostanie na zawsze niezdecydowany, czy p jest prawdziwe, czy fałszywe).

Systemy przekonań, które nie są niezupełne, nazywamy zupełnymi. Osoby, które władają takimi systemami przekonań, są dość uciążliwe w kontaktach społecznych — każda taka osoba jest Besserwisserem, kimś kto na każdy pogląd ma wyrobione zdanie, pozbawiony jest wątpliwości.

I Twierdzenie Gödla

Normalny prostaczek logiczny przybywa na Wyspę Rycerzy i Łotrów i wierzy w reguły wyspy. Spotyka tubylca, który mówi: *„Nigdy nie uwierzysz, że jestem rycerzem.”* Udowodnimy, że zachodzi wtedy:

Twierdzenie 3.
Jeśli myślak jest jednocześnie niesprzeczny i stabilny, to jego system przekonań jest niezupełny. Dokładniej mówiąc, znajdziemy zdanie p takie, że zachodzą następujące dwa warunki:

- (a) Jeśli myślak jest niesprzeczny, to nigdy nie uwierzy w p.
- (b) Jeśli myślak jest jednocześnie niesprzeczny i stabilny, to nigdy nie uwierzy w $\neg p$.

I Twierdzenie Gödla

Zdanie, o które chodzi jest po prostu zdaniem stwierdzającym, że tubylec jest rycerzem. Oznaczmy je przez k.
Tubylec wygłosił $\neg \boldsymbol{B}k$, a więc myślak uwierzy w $k \equiv \neg \boldsymbol{B}k$.
(a) Przypuśćmy, że myślak wierzy w k. Wtedy, będąc normalnym, uwierzy w $\boldsymbol{B}k$. Uwierzy też w $\neg \boldsymbol{B}k$ (ponieważ wierzy w k oraz wierzy w $k \equiv \neg \boldsymbol{B}k$ i jest prostaczkiem logicznym), a stąd stanie się sprzeczny. Zatem, jeśli jest niesprzeczny, to nigdy nie uwierzy w k.
(b) Przypuśćmy, że myślak jest prostaczkiem logicznym i wierzy w $k \equiv \neg \boldsymbol{B}k$, wtedy wierzy też w $\neg k \equiv \boldsymbol{B}k$. Przypuśćmy teraz, że kiedykolwiek uwierzy on w $\neg k$. Wtedy uwierzy w $\boldsymbol{B}k$. Jeśli jest stabilny, to uwierzy w k i stąd stanie się sprzeczny (ponieważ wierzy w $\neg k$). Zatem, jeśli jest jednocześnie stabilny i niesprzeczny, to nigdy nie uwierzy w $\neg k$.
Podsumowując, jeśli jest on jednocześnie stabilny i niesprzeczny, to nigdy nie uwierzy że tubylec jest rycerzem i nigdy nie uwierzy, że tubylec jest łotrem.

Wędrujemy, dopóki czynny jest horyzont

A na horyzoncie Masyw Tarskiego.

Twierdzenie Tarskiego

Przypuśćmy, że mamy myślaka — nazwijmy go Paul — który jest zawsze *ścisły* w swoich przekonaniach (nigdy nie wierzy w zdania fałszywe). Nie musi on być prostaczkiem logicznym, ani normalnym, nie jest też konieczne, aby rzeczywiście odwiedzał Wyspę Rycerzy i Łotrów. Wszystko, co musimy o nim wiedzieć to to, że jest ścisły.

Pewnego dnia tubylec z Wyspy Rycerzy i Łotrów mówi o nim:

„Paul nigdy nie uwierzy, że jestem rycerzem."
Wtedy logicznie wynika z tego:

Twierdzenie 4.
System przekonań Paula jest niezupełny.

Twierdzenie Tarskiego

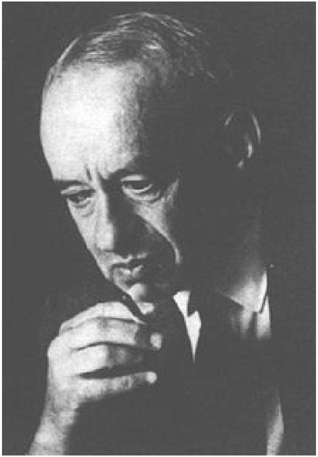

Alfred Tarski

Twierdzenie Tarskiego

Jeśli Paul kiedykolwiek uwierzy, że tubylec jest rycerzem, to sfalsyfikuje to tym samym to, co powiedział tubylec, czyniąc tubylca łotrem, a tym samym czyniąc Paula nieścisłym z powodu jego wiary, że tubylec jest rycerzem.

Ale powiedziano nam, że Paul jest ścisły, a więc nigdy nie uwierzy on, że tubylec jest rycerzem.

Stąd, to co powiedział tubylec jest prawdziwe, a więc tubylec rzeczywiście jest rycerzem.

Wtedy, ponieważ Paul jest ścisły, nigdy nie będzie żywił fałszywego przekonania, że tubylec jest łotrem.

A zatem Paul nigdy nie dowie się, czy tubylec jest rycerzem, czy łotrem.

Czas pożegnać się ze Szczytami Metalogiki

Byliśmy tylko na kilku. A jest ich nieskończenie wiele.

Dawniejsza opozycja filozoficzna wobec logiki modalnej była osadzona w przybliżeniu w trzech różnych (i nieporównywalnych) przekonaniach. Po pierwsze, są tacy, którzy są przekonani, że wszystko, co jest prawdziwe jest koniecznie prawdziwe, a stąd nie ma żadnej różnicy między prawdą a prawdą konieczną. Po drugie, są tacy, którzy wierzą, że nic nie jest koniecznie prawdziwe, a stąd dla dowolnego zdania p, zdanie $\boldsymbol{N}p$ (p jest koniecznie prawdziwe) jest po prostu fałszywe! A po trzecie, są i tacy, którzy twierdzą, że słowa „koniecznie prawdziwe" nie niosą jakiegokolwiek sensu. Tak więc, każde z tych nastawień filozoficznych odrzuca logikę modalną ze swoich własnych powodów. W istocie, pewien bardzo znany filozof wsławił się sugestią, że nowoczesna logika modalna została poczęta w grzechu. Na co Boolos bardzo stosownie odpowiedział: „Jeśli nowoczesna logika modalna została poczęta w grzechu, to została wybawiona przez Gödlowskość". [W oryginale: *If modern modal logic was conceived in sin, then it has been redeemed through Gödliness.*]

Trzeba już schodzić. . .

„Góry i Matematyka uczą pokory.” — Kazimierz Głazek.

Koniec

Prezentacja nie rości sobie pretensji do kompletności:

- ani jako przedstawienie wszystkich treści *Forever Undecided*,
- ani jako wprowadzenie do logiki dowodliwości.

Staraliśmy się jedynie pokazać próbkę możliwości popularyzacji wiedzy o logice modalnej i jej zastosowaniach.

Zachęcamy do lektury książki!

Czy wiesz, jak wysoko byłeś?

Dziękuję za uwagę.